

Linnea på kryss på Gamlebyviken.

Sjöfararkusten Småland–Öland

En presentation

Anders Berg

Kalmar län har cirka 20 mil kust från norr till söder. Norra halvan rymmer en rik skärgård. Södra halvan, det egentliga Kalmar sund, har i alla tider varit en livlig vattenväg. Öland, landets näst största ö, tillhör länet och förstärker därmed regionens kust- och skärgårdskaraktär. Fiske, skeppsbyggeri, sjöfart, handel och hantverk har under alla tider haft avgörande betydelse. Naturens förutsättningar har präglat områdets identitet och kultur. Kustens och skärgårdarnas viktiga kulturarv vårdas idag av ett femtontal lokala museer, drivna av tretton olika ideella föreningar, spridda över hela regionen. Vissa utgörs

av renodlade sjöfartsmuseer, som i Degerhamn på södra Öland, Bergkvara mitt emot på fastlandet, liksom Timmernabben och Figeholm samt de omfattande samlingarna i Kalmar respektive Oskarshamns sjöfartsmuseer, ett par av de rikhaltigaste i landet. Andra har karaktären av traditionella hembygdsmuseer med stora sjöfartssamlingar exempelvis Loftahammar, Pataholm och, framför allt, Mönsterås. I Västervik och Borgholm finns välordnade stadsmuseer med mycket intressanta avdelningar för sjöfart och kustkultur. I Gamleby/Casimirsborg driver familjen Bergström sitt träskeppsvarv, som också utgör basen för

tvåmastskonaren **Linnea** och tremastaren **Vega**. På Rågö i Loftahammars skärgård har Tjust Allmogebåtsförening sin bas med verkstad, båtsamlingar och skärgårdsmuseum. Ett alldeles unikt museum ligger i Kårehamn på Ölands ostkust där man kan beundra sjöräddningsbåten **Kåreholm** i sin ursprungliga räddningsstation. Alla dessa museer är organiserade som traditionella ideella föreningar.

Trots sin genuina charm, sin berörande konkreta spegling av bygdens sjöfartshistoria och alla föreningsaktivisters entusiastiska arbetsinsatser har alla föreningar en gemensam svaghet. Ingen kan ensam

Det välfyllda sjöfartsmuseet i Bergkvara.

I Degerhamn kan man frossa i bilder från cementfarten.

I det pittoreska hamn-magasinet i Figeholm finns sjöfartsmuseet inrymt.

finansiera den marknadsföring som krävs i dagens mediala marknadssamhälle. Därför beslöt man att år 2000 gå samman i en paraplyorganisation baserad på traditionellt svenskt föreningsarbete. Initiativet backades även upp av det då nybildade Regionförbundet i Kalmar län och Samverkansorganisationen Sjöfararkusten Småland-Öland var född.

Den nya styrelsen grep sig genast an med marknadsföringen. Sålunda finns nu en konstfärdigt utformad broschyr/folder där alla museerna presenteras. Denna utförliga trycksak finns i såväl svensk som tysk respektive engelsk version. Dessa uppgifter ligger också till grund för hemsidan, som gör det möjligt att alltid servera aktuella uppgifter om öppettider, arrangemang och kontaktvägar, även den i tre olika språkversioner. Det tredje stora marknadsföringsmediet är en utställning bestående av sju dubbelsidiga skärmar där varje museum presenterar sig själv. Allt naturligtvis med gemensam logotype och grafisk form. Själva museerna är dessutom lätta att identifiera med hjälp av Sjöfararkustens flagga, som vajar i anslutning till entrén. En annan viktig gemensam uppgift är kompetensutveckling av föreningarnas aktiva medlemmar. Därför har föreningen arrangerat studieresor till liknande museer i landet, ordnat seminarier om allmogebåtar, sjöfartens hantverk och båtvard. På så sätt har stimulerande kontakter knutits, befriande aha-upplevelser noterats och den ibland besvärande hemmablindheten skingrats.

Databas

Något av det mest unika i samarbetet, förutom själva samarbetet, är den speciella databas Sjöfararkusten tagit fram för registrering, dokumentation, sökning och forskning. Det är en typ av relationsdatabas, som gör det möjligt att navigera från uppgifter om ett musealt föremål, exempelvis en fartygsratt, till uppgifter om det fartyg ratten suttit på, namn på ägare, befälhavare, varv, historik, bilder mm. I personregistret hittar man uppgifter om donator av föremålet, olika uppgiftslämnare, redare, befälhavare och övrig besättning, mönstringstider och eventuella bilder och porträtt. Förutom exceptionella forskningsmöjligheter har databasen den fördelen att den aldrig kan bli färdig. Där finns alltid plats för nya uppgifter att mata in. Målet för år 2013 är att alla de tretton föreningarnas databaser skall förenas i den gemensamma servern, som finns i Oskarshamns sjöfartsförenings lokaler. En besökare i Figeholms sjöfartsmuseum, som hittat sin farfar på en bild där, kan då få reda på att en modell av skutan finns i Oskarshamn, att loggboken ligger i Kalmar, att flera bilder finns i Degerhamn och hans sjömanskista står i Bergkvara. Databasen är alltså konstruerad inte bara för att registrera och hålla

ordning på föremålen i samlingarna. Den är tänkt att vara ett instrument för att finna hit-tills okända samband mellan olika typer av uppgifter, som finns lagrade i våra museer. Samlingarna, som består av både hårda och så kallade mjuka fakta, kan ses som oändligt många pusselbitar. Med hjälp av Sjöfararkustens databas kan du själv bestämma vilket pussel du vill lägga. En sak kan du vara säker på, du kommer att bli överraskad över bilden du får fram.

Bergkvara

Bergkvara var i början av 1900-talet en av Sveriges största hemmahamnar för segelfartyg. Skeppsvarvet är nedlagt men skeppssmedjan är bevarad som en del av museet. I det gamla hamnmagasinet, med hänförande utsikt över södra Kalmarsund, visas allt som kan tänkas associeras med segelsjöfart, båtbyggeri och lotsverksamhet samt ålfiske. Intressanta fartygsporträtt och synnerligen väljorda fartygsmodeller dominerar övervåningen.

Degerhamn

Cementindustrin, med anor från 1700-talet, dominerar än idag Degerhamn. Seglande tonnage har under företagets längsta tid varit en förutsättning för lönande avsättning. Idag sköter moderna specialfartyg transporterna. I det lilla Industri- och sjöfartsmuseet i hamnen kan man frossa i bilder och uppgifter om alla de hundratals småskutor, som sysselsattes i cementfrakten. Bredvid museibygnaden har Utgrundens fyr återuppbyggts sedan den fått ge plats åt en ansenlig vindkraftspark.

Figeholm

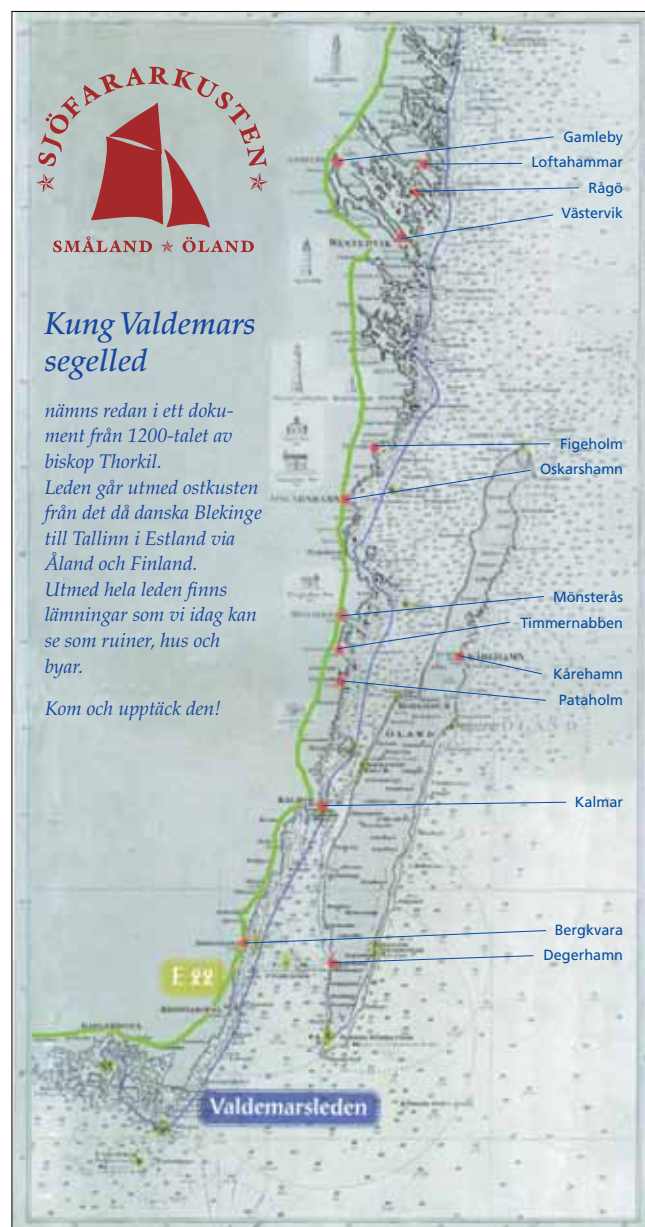
Figeholm, en gång Sveriges minsta köping, var trots detta en betydande hemmahamn för segelfartyg under slutet av 1800-talet fram till första världskriget med en imponerande flotta av skonserter, skonertskepp, ett par briggar och något barkskepp i world wide fart. De flesta skutorna var dock mindre galeaser, slupar och jakter, som seglade ved till Stockholm och andra större städer längs kusten. I det pittoreska hamnmagasinet centralt i byn är sjöfartsmuseet inrymt. Segelsjöfartens historia 1850-1950, verksamheten i hamnen samt skärgårdskulturen med exempel på lokalt båtbyggeri utgör hörnpelarna. I en separat, öppen museibygnad visas en så kallad storbåt, det vill säga skärgårdens klinkbyggda fraktbåt, kompletterad med ett unikt bildmaterial.

Gamleby

Träskeppsvarvet i Gamleby drivs av stiftelsen Människan och Havet. Under ledning av familjen Bergström levandegörs där det hantverks- och yrkeskunnande, som hör samman med ett reparations- och

I Kalmar finns många sjöfartsmodeller och stora arkiv.

Här hittar du lätt på Sjöfararkusten.

underhållsvarv för större träfartyg med kulturhistoriskt värde. Anläggningen, som kan hantera trävirke i stora dimensioner, rymmer även sågar samt en rejäl slip. Gamleby är samtidigt hemmahamn för skonarna **Linnea** och **Vega**.

Kalmar

Alldeles intill Länsmuseet ligger Kalmar sjöfartsmuseum i en stilren äldre byggnad. De rika samlingarna, som speglar den gamla gränstadsens långa sjöfartstradition, domineras av de många skeppsporträtten. En imponerande uppsättning fartygsmodeller berikar utställningen. Det välförsedda biblioteket pryder det ljusaste rummet. Arkivet med fotosamlingarna är kanske länets största.

Loftahammar

Hembygdsgården i Ale glo utanför Loftahammar rymmer en byggnad av särskilt intresse. Ett speciellt uthus har uppförts för att presentera den lokala kust- och skärgårdskulturen i denna ö-rika socken. Dyrgripen utgörs av markensbåten **Teresia**, som lyftes in på andra våningen innan taket lades på. Denna skärgårdarnas fraktbåt kan här beskådas i ett ovanligt och helt unikt komplett skick.

Mönsterås

Stranda hembygdsmuseum i Mönsterås är en av de största och mest mångsidigt utrustade hembygdssamlingarna i länet. Även om sjöfart och kustkultur bara utgör en del av samlingarna måste de anses var både omfattande och representativa för denna kuststräcka. Att smålandskusten rymt ett pärlband av skutvarv under ett par hundra år framgår tydligt. Att den lilla hamnen i änden av mönsteråsviken hade vattendjup även för större segelfartyg visas av att Mönsterås karaktäristiska kyrka syns mellan stagfocken och masten.

Pataholm

Den lilla köpingen Pataholm är väl numera mest känd som hemmahamn för Sveriges sista seglande handelsbrigg **Gerda**. Den lilla galeasen **Förlig Vind** tjänar också som bevis för seglingsintresset i den lilla köpmansidyllen. Skutan hade aldrig motor installerad. Dagens besökare tjasas omedelbart av den orörda miljön kring det lilla torget dominerat av de större köpmangårdarna, som tillhörde familjerna Hullgren respektive Harberg.

Timmernabben

Timmernabben är ett typiskt samhälle för smålandskusten. Här fanns under 1800-talet flera sågverk, varv, rederier, och en livlig sjöfart med jordens alla hav som seglationsområde. I korsvirkeshuset finns en mindre men mycket illustrativ samling

Stranda Hembygdsmuseum i Mönsterås har även en hel del sjöfartsminnen.

I Timmernabben finns en mycket fin samling lokal sjöfartshistoria.

På museet i Västervik kan man beskåda en stor samling modeller av segelfartyg.

Interiör från varvsdelen av museet i Oskarshamn.

lokal sjöfartshistoria. I hamnen står briggen **Sveas** kajuta i restaurerat skick tillsammans med timmernabbenbyggda skonaren **Astrids** akterspegel.

Västervik

Västerviks museum ser som sin viktigaste uppgift att tillgängliggöra Tjustbygdens kulturarv. Största salen i den ursprungliga byggnaden är ägnad åt stadens sjöfart med en imponerande samling tavlor och fartygsporträtt. Liksom i Kalmar sjöfartsmuseum framgår här tydligt att länet länge bara haft dessa två stapelstäder med livlig sjöfart under hela sin historia från

vasatiden och framåt. På museiområdet finns även en intressant och representativ samling allmogebåtar från Tjusts skärgård.

Kårehamn

På Ölands ostkust ligger Kårehamns sjöräddningsstation. Där förvaras den ursprungliga räddningskryssaren **Kåreholm**. Att bevara och levandegöra den lokala fiske- och sjöräddningstraditionen har Ölands fiskeri- och sjöräddningsmuseum Kårehamn tagit som sin uppgift.

Oskarshamn

Oskarshamn kan ståta med tre museer med

klar sjöfartsanknytning. Det stora, nyss återinvigda sjöfartsmuseet i Kulturhuset, det pedagogiskt genomarbetade arrangemanget, de rika samlingarna, den unika samlingen modeller och anknytningen till den moderna sjöfarten föranledde ledningen för Sjöhistoriska museet i Stockholm, centralmuseet inom området, att utnämna Oskarshamns sjöfartsmuseum till nummer tre i landet!

Nere vid hamnen ligger det nyuppförda Båt- och maskinmuseet med en representativ samling båtar byggda på de många småbåtsvarv, som funnits inom kommunens gränser.

Utanför det museet har bogserbåten **Nalle** sin fasta förtöjningsplats. Den från början koleldade hamnbogseraren har sin ursprungliga ångmaskin i drift men nu med oljeeldning. Fartyget är vederbörligen K-märkt och seglar som traditionsfartyg.

Rågö

Tjust Allmogebåtar har verksamhet på ön Rågö utanför Loftahammar i Västerviks norra skärgård. Föreningen bygger där upp en verksamhet i stil med Bassholmen fast i mindre skala. Det speciella för Rågö är att ön ägs av Naturvårdsverket och att den ursprungliga miljön med sina tidigare två jordbruks- och fiskefastigheter bevaras genom bruk, som normmännen uttrycker det.

Upplysningar om adresser, öppethållande, kontaktpersoner med mera: www.sjofararkusten.se

Bogserbåten **Nalle** ligger förtöjd i hamnen och den är naturligtvis K-märkt.